

dr Krzysztof Kurosz

ORCID: 0000-0003-0605-3392

kkurosz@wpia.uni.lodz.pl

Katedra Prawa Cywilnego

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Łódzki

sędzia orzekający w XXII Wydziale Własności Intelektualnej Sądu Okręgowego w Warszawie

Obowiązek pożycia w małżeństwie a art. 8 EKPC – glosa krytyczna do wyroku ETPC z 23 stycznia 2025 r., skarga nr I3805/21, H.W. przeciwko Francji

Słowa kluczowe: obowiązek pożycia fizycznego; wina rozkładu pożycia; art. 8 EKPC; autonomia seksualna

Celem glosy jest ocena wyroku ETPC z 23 stycznia 2025 r. w sprawie H.W. przeciwko Francji (skarga nr I3805/21) z perspektywy prawa prywatnego i standardów ochrony prywatności. Trybunał uznał, że przypisanie skarżącej wyłącznej winy rozkładu pożycia ze względu na wieloletnią odmowę współżycia stanowiło nieproporcjonalną ingerencję w sferę autonomii seksualnej gwarantowanej przez art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Glosa aprobuje rezultat indywidualny (ochrona autonomii i uwzględnienie czynników zdrowotnych), a zarazem krytycznie odnosi się do uogólniającego rozumowania ETPC, które zbliża kryteria prawa karnego nakierowane na konkretny akt seksualny do cywilnoprawnej oceny winy rozkładu pożycia odnoszącej się do szerokiego aspektu czasowego. Autor dowodzi, że pożycie należy ujmować jako fakt, który w realiach konkretnego małżeństwa może być relewantny dla winy, a nie jako egzekwowalny obowiązek; stąd właściwy standard orzekania powinien polegać na ocenie wszystkich okoliczności sprawy z wyraźnym filtrem zgody, przemocy i bezpieczeństwa. Wskazane jest zdroworoządkowe rozumowanie adekwatne również do wieku małżonków, przyczyn długotrwałej odmowy i rozmiaru czasu, w którym nie dochodzi do współżycia. Nie sposób zakładać, że kwestia wspólnoty łoża ma takie samo znaczenie dla 20-latków i np. 80-latków zawierających związek małżeński podyktowany zazwyczaj innymi potrzebami niż seksualne. Zaproponowano praktyczne wytyczne dla sądów francuskich i polskich (oparcie się na kwestii faktów zamiast obowiązków; brak domniemania winy za samą odmowę; wzmocnienie roli Konwencji stambulskiej w uzasadnieniach).

Teza glosy

Wyrok ETPC wzmacnia ochronę autonomii seksualnej w ramach art. 8 EKPC¹ i – w realiach sprawy H.W. ze względu na kwestie zdrowotne i sygnalizowaną przez powódkę agresję małżonka – słusznie sprzeciwia się przypisaniu wyłącznej winy za długotrwałą odmowę pożycia. Jednocześnie zbyt szerokie utożsamienie przez Trybunał standardów zgody znanych prawu karnemu z oceną cywilnoprawnej winy grozi nieuprawnionym zawężeniem sędziowskiej swobody ważenia okoliczności przyczyn rozkładu pożycia. Takie podejście grozi akceptacją naruszenia godności tego małżonka, który działał w zaufaniu do aktu zawarcia małżeństwa, a następnie spotkał się z nieuzasadnioną obojętnością drugiego małżonka. Właściwy standard orzekania powinien ujmować „pożycie” jako fakt relewantny dla winy, nie jako egzekwowlany obowiązek, z wyraźnym filtrem: zgoda – przemoc – bezpieczeństwo.

I. Wyrok ETPC i jego główne tezy

Trybunał w sprawie H.W. przeciwko Francji stwierdził naruszenie art. 8 EKPC, uznając, że utrzymywanie w obrocie prawnym koncepcji cywilnoprawnego „obowiązku pożycia”, która umożliwia przypisanie winy rozkładu pożycia za samą odmowę współżycia, prowadzi do nieproporcjonalnej ingerencji w sferę seksualnej autonomii jednostki. Jednocześnie ETPC zaakceptował przewidywalność francuskiego modelu źródeł prawa, dla którego orzecznictwo ma istotne znaczenie (kodeks plus orzecznictwo), i jego historycznie utrwalone odczytanie art. 212 i 215 Code civil jako podstaw *communauté de vie* obejmującej także *communauté de lit*. Spór dotyczył jednak granic ingerencji państwa w życie prywatne na etapie orzeczenia o winie oraz skutków ekonomicznych rozwodu. ETPC zaakceptował zatem, że szczegółowa analiza obowiązków małżeńskich może wynikać z utrwalonego orzecznictwa, nie zgodził się jednak z konkluzjami wynikającymi z francuskiej judykatury.

2. Stan faktyczny i przebieg postępowania krajowego

Małżeństwo stron zawarte w 1984 r. rozpadło się po ponad dwóch dekadach trwania. Doczekało się ono czwórki dzieci. Od 2004 r. skarżąca zaprzestała współżycia; po 2005 r.

ujawniły się u niej poważne problemy zdrowotne, w tym konieczność operacji kręgosłupa w związku z wypadkiem komunikacyjnym, co czyniło niemożliwym współżycie fizyczne. W 2009 r. powódka przeszła operację kręgosłupa. Cierpiała również na boreliozę. W 2012 r. zainicjowała sprawę o rozwód, powołując się m.in. na agresywność męża stawiającego karierę zawodową ponad obowiązki rodzinne; mąż złożył powództwo wzajemne, akcentując długoletni brak pożycia. Sąd I instancji orzekł rozwód bez winy, sąd apelacyjny (co zaskakujące w realiach niniejszej sprawy) – z wyłącznej winy skarżącej, wskazując, że zaprzestanie pożycia (2004 r.) nastąpiło jeszcze przed wypadkiem w 2005 r. Sąd kasacyjny oddalił skargę powódki. Spór obejmował także roszczenia finansowe (*prestation compensatoire*), przy czym mąż nie dochodził odszkodowania za sam brak relacji seksualnych. W tym kontekście ETPC uznał, że ingerencja w sferę prywatności skarżącej była nieuzasadniona w świetle okoliczności indywidualnych.

3. Tło normatywne – prawo francuskie

Francuski model małżeństwa opiera się na skąym, ale pojemnym tekście ustawowym oraz bogatej praktyce judykatury. Artykuł 212 Code civil wskazuje na obowiązek wzajemnego szacunku, wierności, wsparcia i pomocy; art. 215 ustanawia *communauté de*

¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284), dalej: EKPC.

wie (wspólnotę życia). Orzecznictwo od dekad interpretuje ją w systemowy sposób jako obejmującą również *communauté de lit* (wspólnotę łoża). W utrwalonej linii orzeczniczej uporczywa odmowa współżycia bywa kwalifikowana jako poważne lub powtarzające się naruszenie obowiązków małżeńskich (art. 242), o ile nie zachodzą obiektywnie usprawiedliwiające okoliczności (np. przemoc, zdrowie, wiek). W wielu wyrokach sądy francuskie, zwłaszcza w kontekście rozwodowym, badając winę rozkładu pożycia między małżonkami, uznają, że małżonkowie są związani „obowiązkiem małżeńskim” (*devoir conjugal*), czyli obowiązkiem utrzymywania stosunków seksualnych, którego niewypełnienie może uzasadniać rozwód². Orzecznictwo to jest nadal aktualne (odrębnego omówienia wymagają konsekwencje wyroku ETPC), przy czym judykatura obowiązek pożycia intymnego wiąże nie tylko ze „wspólnotą łoża”, ale i z obowiązkiem wierności (rozumianym w jego pozytywnym aspekcie jako obowiązek spełnienia przez małżonków obowiązku małżeńskiego). Wierność jest po prostu dopełnieniem powinności utrzymywania bliskości, w tym też bliskości fizycznej. Te dwa elementy są ze sobą związane.

ETPC błędnie wskazał w analizowanym w dalszej części glosy wyroku z 23 stycznia 2025 r., że ostatnim orzeczeniem Cour de cassation w ramach tego zagadnienia był wyrok z dnia 17 grudnia 1997 r. i od tej pory nie potwierdził swojej linii orzeczniczej³, bowiem w wyroku z 1 lutego 2012 r. potwierdził on, że uporczywa odmowa współżycia seksualnego przez małżonka może stanowić poważne i powtarzające się naruszenie obowiązków mał-

żeńskich, uzasadniające orzeczenie rozwodu z winy. Sąd wskazał, że takie zachowanie narusza obowiązek wspólnego życia małżonków (*communauté de vie*) przewidziany w art. 215 fr.k.c.⁴ Wydaje się, że ten błąd ETPC ma znaczenie (choć być może był w tym sensie niezawiniony, że za przybliżenie stanu orzecznictwa odpowiadała strona rządowa Francji), gdyż ułatwił sformułowanie nietrafnej ogólnej tezy. Obecnie ze względu na dynamikę przemian obyczajowych i społecznych istnieje zasadnicza różnica między stwierdzeniem, że ostatni raz dotychczasowa praktyka była potwierdzona w orzecznictwie 1997 r. (co jest nieprawdą), a nie (jak w rzeczywistości) w 2012 r. Ów błąd niewątpliwie ułatwił argumentację ETPC, która (choć nie wprost) jednak zdaje się sugerować przestarzały charakter wcześniejszego stanowiska judykatury francuskiej.

Dodać należy, że w orzecznictwie francuskim sporadycznie przyznawano także zadośćuczynienie deliktowe za sam długotrwały brak pożycia. Jest to wyjątek potwierdzający regułę koncentracji na winie rozkładu oraz skutkach ekonomicznych rozwodu (*prestation compensatoire*, art. 270)⁵.

W płaszczyźnie dogmatycznej „obowiązek” pożycia nigdy nie funkcjonował jako roszczenie o świadczenie seksualne. To raczej skrót myślowy, który – na tle oceny winy – pozwalał sądom ważyć, czy odmowa była usprawiedliwiona w świetle całokształtu relacji i realiów życia małżeńskiego. Tak rozumiany „obowiązek” nie osłabia penalizacji gwałtu małżeńskiego, który w prawie francuskim

² Wyroki Cour de cassation 2e civ.: z 8 października 1964 r., Bull. civ. II no 599 (odmowa dzielenia łoża przez męża), <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000006967306> (1.09.2025); z 27 stycznia 1971 r., Bull. civ. II no 27, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000006984384> (1.09.2025); z 23 kwietnia 1975 r., Bull. civ. II no 114; z 17 grudnia 1997 r., no 96-15.704, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000007363333> (1.09.2025).

³ Pkt 25 wyroku ETPC z 23 stycznia 2025 r., skarga 13805/21, H.W. przeciwko Francji.

⁴ Wyrok Cour de cassation (1re civ.) z 1 lutego 2012 r., 11-14.822, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000025288459> (1.09.2025).

⁵ Wyrok Cour d’appel d’Aix-en-Provence z 3 maja 2011 r., 2011/292 https://actu.dalloz-etudiant.fr/fileadmin/actualites/pdfs/SEPTEMBRE_2011/arret_devoir_conjugal.txt.pdf (1.09.2025). W sprawie tej przyznano żonie odszkodowanie 10 000 euro za brak pożycia fizycznego przez kilka lat. Sąd wskazał, że „oczekiwania żony były o tyle uzasadnione, że relacje seksualne między małżonkami są w szczególności wyrazem ich wzajemnego uczucia, a jednocześnie wpisują się w ciągłość obowiązków wynikających z małżeństwa”.

pozostaje jednoznacznie zakazany i ścigany. Zderzenie tych płaszczyzn – karnej i cywilnej – stanowi sedno napięcia ujawnionego w glosowanym wyroku.

Jeśli uwzględnić optykę ETPC, to należałoby w jej wyniku przyjąć, że sam fakt małżeństwa czyni jakiegokolwiek współżycie wynikiem decyzji nie w pełni autonomicznych, skoro długotrwała odmowa pożycia może być uznana (choć to zależy od okoliczności konkretnego przypadku) za zawinioną przyczynę rozkładu pożycia. Zawsze zatem istniałby czynnik „przymuszający” godzący w autonomię, nawet jeśli konkretni małżonkowie tak by tego nie odbierali. W tym kontekście ETPC, jak się wydaje, opowiedział się za abstrakcyjnym ujmowaniem autonomii, oderwanym od poszczególnych przypadków i sytuacji konkretnego małżeństwa. Jakkolwiek bowiem w tym konkretnym stanie faktycznym rozstrzygnięcie było prawidłowe, to nieprawidłowe było formułowanie ogólnych twierdzeń przez ETPC w takim kształcie, jak zaprezentowano. Zbliżoną krytykę wyraziła Rosaline Letteron, stwierdzając: „można odnieść bardzo wyraźne wrażenie, że Trybunał daje się ponieść swojemu rozmachowi”⁶. Autorka ta trafnie stwierdza, że sądy francuskie bardzo oszczędnie operują pojęciem analizowanego obowiązku małżeńskiego i najczęściej opierają się na szerszym zestawie elementów. Letteron wskazuje, że zgodnie z francuskim orzecznictwem „wina leży w fakcie, że małżonek abstynent sprawił, że małżeństwo jest nie do zniesienia, a nie w tym, że odmówił współżycia seksualnego”⁷. Należy jednak odnotować, że w nauce francuskiej pojawiły się też głosy akceptujące rozstrzygnięcie i wskazujące, że nie jest konieczne wprowadzenie ustawy zmieniającej aktualny stan prawny, a po prostu zaprzestanie przez sądy badania kwestii pożycia fizycznego, która powinna od

tej pory znajdować się poza zakresem terminu „wspólnota życia”⁸.

4. Tło normatywne – prawo polskie

Artykuł 23 k.r.o. wymienia „wspólne życie” obok wierności, pomocy i współdziałania dla dobra rodziny. W klasycznej doktrynie podkreślano niemajątkowy, a niekiedy moralny charakter tych powinności i brak ich egzekwowalności wprost⁹. W piśmiennictwie trafnie podnoszono, że istnienie wspólności fizycznej „zależy od natężenia funkcji seksualnej i zmienia się, a nawet zanika pod wpływem wielu czynników obiektywnych i subiektywnych. Pożycie fizyczne nie jest więc w każdym przypadku niezbędnym elementem wspólnego pożycia jako podstawy dobrego funkcjonowania małżeństwa”¹⁰. Podobnie podchodziła do tego zagadnienia judykatura – w sposób zbliżony do praktyki francuskiej – dopuszczając uznanie odmowy pożycia za zawinioną przyczynę rozkładu pożycia, o ile brak ten nie znajduje obiektywnego usprawiedliwienia¹¹. Polski model także nie czyni z „pożycia” przedmiotu roszczenia, traktując je jako element stanu faktycznego ważonego przy orzekaniu o winie i skutkach rozvodu (w tym alimentach z art. 60 k.r.o.).

Znaczenie winy rozkładu pożycia dla świadczeń między rozwiedzionymi małżonkami ujawnia paralelę do francuskiej *prestation compensatoire*: w polskim prawie małżonek niewinny może dochodzić alimentów od wy-

⁶ R. Letteron, *La communauté de lit devant la CEDH*, 28.01.2025, <https://libertescherries.blogspot.com/2025/01/la-communaute-de-lit-devant-la-cedh.html> (1.09.2025).

⁷ *Ibidem*.

⁸ M.-C. Meyzeaud-Garaud, *La Cour EDH conjugue au passé le devoir conjugal*, 2025, <https://www.unilim.fr/omij/wp-content/uploads/sites/9/2025/05/43.-La-Cour-EDH-conjugue-au-passe-le-devoir-conjugal.pdf> (1.09.2025).

⁹ J.S. Piątkowski, *Prawa i obowiązki niemajątkowe* [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piątkowski, Wrocław Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 228.

¹⁰ T. Smyczyński, *Prawa i obowiązki małżonków* [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2014, s. 218.

¹¹ Wyrok SN z dnia 25 sierpnia 2004 r., IV CK 609/03, OSNC 2005, nr 7–8, poz. 139; wyrok SA w Katowicach z dnia 11 marca 2010 r., I ACa 46/10, LEX nr 1120372.

łącznie winnego, jeżeli rozwód istotnie pogarsza jego sytuację materialną (art. 60 § 2 k.r.o.). W praktyce zatem ocena przyczyn braku pożycia może mieć wymiar nie tylko aksjologiczny, ale i finansowy – co dodatkowo wymaga precyzyjnego standardu orzekania.

5. Analiza rozumowania ETPC: zakres aprobaty i krytyki

Głosowany wyrok trafnie akcentuje, że życie seksualne mieści się w sferze chronionej art. 8 EKPC, a ingerencja sądów rodzinnych w tę sferę musi mieć szczególnie mocne uzasadnienie. W realiach sprawy H.W. przesłanki takie nie wystąpiły: długotrwałe problemy zdrowotne, konflikt małżeński i faktyczna separacja nakazywały powściągliwość w przypisywaniu wyłącznej winy za odmowę współżycia. Ten wątek zasługuje na aprobatę. Krytycznie należy natomiast ocenić element uogólnienia, w którym ETPC wiąże samą możliwość przypisywania winy za odmowę pożycia z ryzykiem osłabienia standardu ochrony przed przemocą seksualną. Taki zabieg retoryczny zaciera różnicę pomiędzy oceną długotrwałego faktu w prawie cywilnym a penalizacją jednostkowego czynu bez zgody w prawie karnym.

Z perspektywy metodologicznej należy podkreślić, że prawo cywilne operuje kategoriami gradacji winy i oceny kontekstu, a nie dychotomią „zgoda/jej brak” typową dla prawa karnego, skupioną na konkretnym akcie seksualnym. Sąd cywilny, badając rozkład pożycia, nie orzeka o legalności aktów seksualnych, lecz rekonstruuje przyczyny rozpadu więzi, i to w długotrwałym kontekście relacji. W tym sensie sformułowanie o „obowiązku pożycia” bywa mylące – i należałoby je porzucić – ale sama możliwość odnoszenia się do faktu braku pożycia jako jednej z wielu okoliczności powinna pozostać w arsenale argumentacyjnym sądów rodzinnych. Niezbędną korektą jest jednak wyraźne uwzględnienie kategorii zgody, przemocy i bezpieczeństwa w uzasadnieniach. Standard ten jest zresztą realizowany w orzecznictwie francuskim, uznaje ono bowiem szereg

okoliczności obiektywnych usprawiedliwiających brak pożycia fizycznego, takich jak naruszenie obowiązku wierności przez drugiego małżonka, wiek, zdrowie, przemoc fizyczna i psychiczna, nieróbstwo – pasożytniczy typ życia¹², brak higieny¹³, a nawet poprzedzający odmowę nadmiar pożycia i oczekiwań seksualnych drugiego małżonka. Okoliczności te są trudne do skatalogowania i niejednokrotnie w konkretnych sprawach łączy się ich kilka, razem z takimi, które same w sobie zapewne nie uzasadniałyby odmowy (np. wywoływanie wstydu przed sąsiadami z powodów anormalnych zachowań), ale w połączeniu z pozostałymi okolicznościami czynią odmowę pożycia fizycznego jeszcze bardziej uzasadnioną¹⁴.

W przypadku judykatury polskiej sądy unikają stwierdzeń na temat obowiązku prawnego. Rozważają, czy zaprzestanie relacji fizycznych doprowadziło do rozkładu pożycia i czy można z tego tytułu stawiać zarzut winy¹⁵. W orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 2 maja 1952 r.¹⁶ wskazano, że „odmowa rozpoczęcia współżycia przez jednego z małżonków może być uznana za ważny powód rozkładu pożycia małżeńskiego, a jej motywy miałyby znaczenie dla oceny winy w spowodowaniu rozkładu tego

¹² Kwestia rozważana w wyroku Cour d'appel d'Aix-en-Provence z 16 czerwca 2016 r., 15/20713, utrzymanym w tym zakresie w ramach kontroli kasacyjnej przez Cour de cassation (1re civ.) wyrokiem z 27 września 2017 r., 16-22240, <https://juricaf.org/arret/FRANCE-COURDE-CASSATION-20170927-1622240> (1.09.2025).

¹³ Wyrok Cour de cassation (1re civ.) z 15 maja 2013 r., 11-27121, <https://juricaf.org/arret/FRANCE-COUR-DECASSATION-20130515-1127121> (1.09.2025). Sąd uznał za usprawiedliwioną odmowę pożycia ze strony żony ze względu na brak higieny męża, który w mieszkaniu hodował myszy i szczury.

¹⁴ *Ibidem*. Łącznie okoliczności te obejmowały: przemoc domową, nieustające konflikty z sąsiadami, brak higieny, hodowlę w mieszkaniu gryzoni, prowokacyjne zachowania wobec sąsiadów – wszystko to powodowało, że żona wstydyła się w relacjach społecznych męża, a w domu czuła uzasadnioną niechęć do zbliżeń.

¹⁵ Wyrok SN z dnia 8 kwietnia 1999 r., II CKN 248/98, LEX nr 1212978.

¹⁶ Orzeczenie SN z dnia 2 maja 1952 r., C 1096/51, „Nowe Prawo” 1953, nr 5, s. 81.

pożycia”. Za zawinioną przyczynę rozkładu pożycia uznano również warunkową odmowę pożycia seksualnego polegającą na uzależnieniu przez żonę pożycia od „przepisania mieszkania i darowania mebli”¹⁷. Także w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 stycznia 1998 r.¹⁸ przyjęto, że w katalogu zawinionych przyczyn rozkładu pożycia małżeńskiego mieści się odmowa jednego z małżonków utrzymywania współżycia fizycznego. Sąd Najwyższy stwierdził w tej sprawie w kontekście art. 23 k.r.o., że powódka zaniechała współdziałania z mężem w odniesieniu do różnorodnych aspektów małżeństwa, utrwalając dzielące ich różnice. Odmowa pożycia fizycznego nastąpiła od trzeciego miesiąca małżeństwa i nie była poprzedzona aktami agresji współmałżonka, które nastąpiły dopiero później. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na fakt, że pozwany zajmował się dzieckiem, umożliwiając powódce wypełnianie obowiązków zawodowych, i okazywał wyrozumiałość w odniesieniu do jej uczestnictwa w zabawach dyskotekowych. Istotne jest w kontekście tej sprawy, że sądy I i II instancji przyjęły winę obojga małżonków rozkładu pożycia małżeńskiego, a kwestia pożycia fizycznego była tylko jednym z jego elementów, które uwzględniały w swym rozumowaniu. Sądy trafnie zdiagnozowały, że w realiach tej sprawy odmowa pożycia nie była reakcją na agresję.

Dlatego też należy krytycznie podejść do uogólnionych stwierdzeń ETPC. Jeśli wyczytać się dokładnie w pkt 91 wyroku, to ETPC sugeruje w nim, że orzecznictwo sądów francuskich i stanowisko rządu francuskiego jest sprzeczne z cywilizowaną koncepcją małżeństwa, rząd francuski sugeruje bowiem – tak twierdzi ETPC – że zgoda na zawarcie małżeństwa oznacza zgodę na przyszłe stosunki seksualne, a to może powodować, że gwałt małżeński nie będzie już naganny. Takie stanowisko ETPC jest sprzeczne z faktami i francuskim prawem. Prawo francu-

skie (podobnie zresztą jak i prawo polskie) jednoznacznie zakazuje stosowania przemocy lub przymusu również między małżonkami. Według ETPC zaś skoro możliwość depenalizacji gwałtu na skutek prawa cywilnego istnieje (jest to wniosek całkowicie dowolny ze strony ETPC), to stanowisko prawa francuskiego jest niecywilizowane, bo w domyśle usuwa penalizację gwałtu małżeńskiego. Tak jednak nie jest, o czym świadczy chociażby przypadek sprawy Gisèle Palicote, która zresztą celowo zrezygnowała z anonimowości, by unaocznić społeczeństwu problemy, z którymi spotykają się kobiety. Być może ocena wyroku ETPC byłaby inna, gdyby dokonał on pogłębionych rozważań na temat skuteczności ścigania sprawców gwałtów, która ostatnimi czasy się osłabia (problem tzw. kultury gwałtu), i przeprowadził rzetelny wywód na temat tego, czy ma to jakikolwiek związek z oceną funkcjonowania małżeństw, oraz wykazał istnienie takiego związku. Tak się jednak nie stało. Oczekiwania wobec ETPC, że powinien był tak uczynić (przeprowadzić pogłębioną analizę), znajdują umocowanie nie tylko w znaczeniu Trybunału dla wykładni prawa i europejskiego porządku prawnego. Są też uzasadnione koncepcją żywego instrumentu Konwencji, z której wynika, że zmieniająca się sfera faktu wpływa na sferę powinności (prawa). Formułowanie twierdzeń o konieczności zmiany wykładni prawa w oparciu o zmieniające się realia wymaga (co jest wręcz oczywiste) wykazania związku jednego zagadnienia z drugim.

Wydaje się, że ETPC miesza różne sfery i aspekty – konkretnego nagannego zdarzenia (prawo karne) i oceny przyczyn zazwyczaj długotrwałego zachowania małżonka. Jeśli uwzględnić optykę ETPC, to należałoby konsekwentnie przyjąć, że żaden akt seksualny w jakimkolwiek małżeństwie we Francji i w Polsce nie jest w pełni wolny, skoro długotrwała odmowa pożycia może być uznana (choć to zależy od okoliczności konkretnego przypadku) za zawinioną przyczynę rozkładu pożycia.

Dlatego też uogólniony wniosek ETPC, że praktyka francuskiej judykatury stanowi w każdym wypadku nieuzasadnioną ingerencję

¹⁷ Orzeczenie SN z dnia 15 listopada 1951 r., C 1003/51, Legalis nr 683918.

¹⁸ Wyrok SN z dnia 28 stycznia 1999 r., III CKN 137/98, LEX nr 1214379.

w sferę życia prywatnego, opiera się na fałszywych przesłankach. W istocie wyrok ten zmierz do przemodelowania instytucji małżeństwa i nadania mu nieznanego dotychczas kształtu, bardziej zbliżonego do swoistej spółki cywilnej w obszarze prawa rodzinnego niż wspólnoty życia, dla której kwestie biologiczne mogą (choć nie muszą w każdym przypadku) mieć istotne znaczenie. Z wyroku ETPC wynika, że sfera seksualności nie powinna istnieć w małżeństwie jako fakt prawnie relewantny.

Tego typu podejście budzi jednak co najmniej uzasadnione zdziwienie, zważywszy na fakt jednoczesnego pojawiania się w państwach europejskich nowych rozwiązań w zakresie pracy seksualnej. W Belgii w 2024 r. świadczenia pracowników seksualnych zostały wtłoczone w ramy prawa pracy¹⁹, z tym zastrzeżeniem, że zgodnie z art. 21 ustawy osoba świadcząca usługi seksualne może odmówić przyjęcia partnera seksualnego, wykonania czynności seksualnych oraz w dowolnym momencie przerwać lub zakończy aktywność seksualną. Zgodnie z art. 7 § 1 w sytuacji odmowy dokonywania czynności seksualnych pracownikowi seksualnemu przysługuje wynagrodzenie – ale w kwocie niższej, takiej jak dla usprawiedliwionej nieobecności w pracy, w wysokości liczonej jak za dni ustawowo wolne od pracy, w czasie których pracownik nie świadczy pracy. Oznacza to, że chociaż ustawa bezwzględnie zakazuje retorsji za odmowę aktu seksualnego, to jednak pośrednio sankcjonuje ową odmowę niższym wynagrodzeniem. Jest to niewątpliwie czynnik przymuszający, ograniczający systemowo autonomię. Wprawdzie zagadnieniem tym ETPC nie zajmował się ze zrozumiałych względów w niniejszej sprawie, ale nieracjonalna systemowo wydaje się akceptacja dla umownego (pośredniego) ograniczenia autonomii seksualnej w wypadku umowy o pracę seksualną przez

Belgię związaną EKPC²⁰, w porównaniu z tak bezwzględnym stanowiskiem dotyczącym małżeństwa, jak zaprezentował ETPC w stosunku do Francji. Uwaga ta nie stanowi zarzutu wobec ETPC (który za treść prawa belgijskiego nie odpowiada), lecz służyć ma unaocznieniu możliwych i nieprzewidzianych systemowo konsekwencji wyroku.

6. Konwencja stambulska i kategoria zgody

W glosowanym wyroku ETPC odwołuje się do art. 36 ust. 2 Konwencji stambulskiej²¹, który akcentuje dobrowolność zgody na czynności seksualne i wymaga oceny w świetle okoliczności. W płaszczyźnie cywilnej postulat ten przekłada się na obowiązek sądu, by badać, czy odmowa pożycia nie stanowiła realizacji prawa do integralności i bezpieczeństwa. Ujęcie to nie wyklucza jednak, że w innych sprawach – przy braku elementów przemocy, presji lub manipulacji – uporczywa, nieuzasadniona odmowa może być jedną z przesłanek przypisania winy rozkładu pożycia. Każdy (czyli również małżonek) ma prawo odmówić współżycia w każdym czasie. Czym innym jest jednak dokonywanie oceny, czy ponawiana, długotrwała i nieuzasadniona racjonalnymi względami odmowa współżycia w związku małżeńskim może być uznana za przyczynę rozkładu pożycia, i to przyczynę, za którą odpowiedzialność ponosi odmawiający. Kluczowe jest zatem odejście od automatyzmu na rzecz ważenia okoliczności. Jak się wydaje, ETPC w ogóle nie zbadał orzecznictwa francuskiego w tym aspekcie, które konsekwentnie uznaje niektóre przyczyny odmowy pożycia fizycznego za zawsze usprawiedliwione (np. brak higieny fizycznej) a niektóre za nieusprawiedliwione niekiedy

¹⁹ 3 MAI 2024. – Loi portant des dispositions en matière du travail du sexe sous contrat de travail, https://www.stradalex.com/fr/sl_src_publ_leg_be_moniteur/toc/leg_be_moniteur_fr_06062024_1/doc/mb2024202750 (1.09.2025).

²⁰ Przytoczone przepisy zostały zaskarżone do belgijskiego Trybunału Konstytucyjnego przez dziewięć stowarzyszeń walczących z przemocą seksualną wobec kobiet 9 grudnia 2024 r. (sygn. 8385 [FR]).

²¹ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej porządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. 2015, poz. 961).

(nieróbstwo małżonka). Inną rzeczą jest natomiast poszukiwanie wspólnego dla Konwencji wzorca kulturowego wyznaczającego okoliczności zawsze i niekiedy usprawiedliwiającej brak pożycia. ETPC zaniechał w ogóle tych analiz, usuwając zniuansowaną ocenę cywilnoprawną na rzecz zero-jedynkowej – karnistycznej – nieprzystającej do długotrwałego trwania małżeństwa. Wydaje się, że realia konkretnego stanu faktycznego przesłoniły ETPC bogactwo wszystkich możliwych stanów faktycznych.

7. Znaczenie praktyczne dla sądów francuskich i polskich

W mojej ocenie glosowany wyrok nie znosi koncepcji *communauté de vie* w prawie francuskim, ale wymaga doprecyzowania języka i argumentacji. Sądy mogą nadal uwzględniać długotrwały brak pożycia jako element kontekstu przy winie, o ile z uzasadnienia wprost wynika, że nie chodzi o egzekwowanie „obowiązku” w sensie świadczenia, lecz o ocenę faktów w świetle zgody i bezpieczeństwa. W Polsce – gdzie praktyka i tak operuje kategorią faktu, a nie roszczenia – wyrok ETPC wzmacnia dotychczasowy kierunek, zachęcając do precyzyjniejszego odnotowywania w uzasadnieniach przesłanek usprawiedliwiających odmowę oraz do ostrożności w przypisywaniu winy *per se* za brak współżycia.

W obu porządkach należy unikać piętnowania neutralnych wyborów życiowych małżonków (np. małżeństw celowo abstynencyjnych) oraz nadmiernego normatywnego oczekiwania co do form intymności. Zarazem ochrona autonomii nie może prowadzić do deprecjacji interesu współmałżonka, który doświadcza długotrwałej obojętności i izolacji – temu służy właśnie kategoria winy, o ile jest stosowana z rozważą i przy pełnym poszanowaniu wolności seksualnej.

Sformułowanie o „obowiązku pożycia” jest dziedzictwem dydaktycznego skrótu, a nie precyzyjną kategorią dogmatyczną. Lepszym narzędziem są pojęcia „wspólnota życia” i „reakcja na naruszenie więzi”, które pozwalają na

opis relacji bez uprzedniego wartościowania i bez ryzyka nadania aktowi seksualnemu charakteru świadczenia.

8. Proponowany standard orzekania

Dążąc do pogodzenia konkretnego rozstrzygnięcia z długotrwałą i niesprzeczną ze standardami ochrony intymności praktyką orzeczniczą sądów francuskich oraz polskich, można zaproponować trzy skorelowane filtry, które – przy języku faktów zamiast języka obowiązków – pozwolą zachować zgodność dotychczasowej praktyki sądów francuskich i polskich z art. 8 EKPC:

1. Zgoda, bezpieczeństwo i brak przemocy: sąd w sprawie rozwodowej powinien badać i opisywać elementy zgody/jej braku, przemocy, presji i bezpieczeństwa; odmowa pożycia nie może skutkować negatywnymi konsekwencjami, jeśli stanowiła realizację prawa do integralności.

2. Konieczne jest uzasadnienie odwołujące się do takich czynników obiektywnych, jak: choroba, wiek, ciąża/położ, leczenie, przemoc, higiena, nadmiarowość wymagań drugiej strony. Katalog usprawiedliwień odmowy pożycia jest otwarty; sąd wskazuje, które z nich występują i z jaką intensywnością.

3. Istotny jest kontekst i relacje: sąd powinien ważyć całokształt więzi (psychicznej, fizycznej, gospodarczej) i dynamikę konfliktu, unikając wniosków opartych na izolowanym fakcie odmowy.

Podsumowanie

Ostatecznie należy zaaprobować wynik w konkretnej sprawie H.W. W realiach tej sprawy odmowa pożycia była uzasadniona. Krytycznie trzeba jednak podejść do uogólnienia dotyczącego zakazu odnoszenia się do braku pożycia w ocenie winy. W to miejsce należy sformułować postulat języka faktów zamiast języka obowiązków oraz konieczność wprost ujmowanej w uzasadnieniach analizy zgody, przemocy i bezpieczeństwa. Taki standard go-

dzi ochronę autonomii seksualnej z koniecznością reagowania na długotrwałe, nieuzasadnione zerwanie więzi.

Autonomia seksualna i godność osoby nie są kategoriami wypierającymi lojalność małżeńską – przeciwnie, pozostają w relacji komplementarnej. W modelu, który proponuję w ślad za dotychczasowym orzecznictwem sądów francuskich i polskich, lojalność oznacza rzetelne komunikowanie granic i potrzeb oraz rezygnację z presji, autonomia zaś obejmuje także prawo do odmowy bez negatywnych konsekwencji, gdy w grę wchodzi zdrowie, bezpieczeństwo lub brak zgody. W przypadkach, w których te wartości wchodzi w kolizję, rolę

sądu nie jest sankcjonowanie zachowań, lecz rozstrzygnięcie, czy doszło do trwałego i zupełnego rozpadu więzi, a jeśli tak – to kto ponosi odpowiedzialność w sensie cywilnym i jakie to wywołuje skutki finansowe.

Wyrok H.W. przeciwko Francji powinno się odczytać jako wezwanie do uzupełnienia języka lojalności o język autonomii. Z tej perspektywy to nie „obowiązek” pożycia, lecz uczciwość komunikacyjna, troska o dobro współmałżonka i poszanowanie jego granic powinny stanowić oś oceny sądu. Takie podejście pozwala uniknąć presji i fikcji prawnych, a jednocześnie nie pozostawia bez ochrony osób dotkniętych długotrwałą obojętnością.

Abstract

Conjugal duties and Art. 8 ECHR – a partially critical commentary on the judgment of the ECtHR of 23 January 2025, application no. 13805/21, H.W. v. France

Keywords: *conjugal duty; fault in marital breakdown; Art. 8 ECHR; sexual autonomy*

The purpose of this commentary is to assess the judgment of the ECtHR of 23 January 2025, in the case of H.W. v. France (application no. 13805/21) from the perspective of private law and privacy protection standards. The Court found that attributing sole blame for the breakdown of the relationship to the applicant on the grounds of her long-standing refusal to have sexual relations constituted a disproportionate interference with the sphere of sexual autonomy guaranteed by Art. 8 of the ECHR. The commentary approves of the individual outcome (protection of autonomy and consideration of health factors), while at the same time criticizing the ECtHR's generalized reasoning, which brings the criteria of criminal law focused on a specific sexual act closer to the civil law assessment of fault for the breakdown of a marriage relating to a broad temporal aspect. The author argues that cohabitation should be treated as a fact that may be relevant to fault in the reality of a specific marriage, rather than as an enforceable obligation; hence, the appropriate standard of adjudication should consist of a circumstantial assessment with a clear filter of consent, violence, and safety. It is advisable to use common sense reasoning that is also appropriate to the age of the spouses, the reasons for the long-term refusal, and the length of time during which there has been no sexual intercourse. It cannot be assumed that the issue of marital relations has the same significance for 20-year-olds as it does for, say, 80-year-olds who enter into a marriage usually dictated by needs other than sexual ones. Practical guidelines have been proposed for French and Polish courts (focusing on facts rather than obligations; no presumption of guilt for refusal alone; strengthening the role of the Istanbul Convention in justifications).

Bibliografia**Literatura**

Letteron R., *La communauté de lit devant la CEDH*, 28.01.2025, <https://libertescherries.blogspot.com/2025/01/la-communaute-de-lit-devant-la-cedh.html> (1.09.2025).

MeYZeaud-Garaud M.-C., *La Cour EDH conjugue au passé le devoir conjugal*, 2025, <https://www.unilim.fr/omij/wp-content/uploads/sites/9/2025/05/43.-La-Cour-EDH-conjugue-au-passe-le-devoir-conjugal.pdf> (1.09.2025).

Piątowski J.S., *Prawa i obowiązki niemajątkowe* [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piątowski, Wrocław Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985.

Smyczyński T., *Prawa i obowiązki małżonków* [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 11: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński Warszawa 2014.

Akty prawne

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284).

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej porządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. 2015, poz.961).

Code civil, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721.

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2023, poz. 2809).

3 MAI 2024. – Loi portant des dispositions en matière du travail du sexe sous contrat de travail, https://www.stradalex.com/fr/sl_src_publ_leg_be_moniteur/toc/leg_be_moniteur_fr_06062024_1/doc/mb2024202750 (1.09.2025).

Orzecznictwo

Orzeczenie SN z dnia 15 listopada 1951 r., C 1003/51, Legalis nr 683918.

Orzeczenie SN z dnia 2 maja 1952 r., C 1096/51, „Nowe Prawo” 1953, nr 5.

Wyrok Cour de cassation 2e civ z 8 października 1964 r., Bull. civ. II no 599.

Wyrok Cour de cassation 2e civ z 27 stycznia 1971 r., Bull. civ. II no 27.

Wyrok Cour de cassation 2e civ z 23 kwietnia 1975 r., Bull. civ. II no 114.

Wyrok Cour de cassation 2e civ z 17 grudnia 1997 r., no 96-15.704.

Wyrok SN z dnia 28 stycznia 1999 r., III CKN 137/98, LEX nr 1214379.

Wyrok SN z dnia 8 kwietnia 1999 r. II CKN 248/98, LEX nr 1212978.

Wyrok SN z 25 sierpnia 2004 r., IV CK 609/03, OSNC 2005, nr 7–8, poz. 139.

Wyrok SA w Katowicach z 11 marca 2010 r., I ACa 46/10, LEX nr 1120372.

Wyrok Cour d’appel d’Aix-en-Provence z 3 maja 2011 r., 2011/292.

Wyrok Cour de cassation (1re civ.) z 1 lutego 2012 r., 11-14.822.

Wyrok Cour d’appel d’Aix-en-Provence z 16 czerwca 2016 r., 15/20713.

Wyrok Cour de cassation (1re civ.) z 27 września 2017 r., 16-22240.

Wyrok Cour de cassation (1re civ.) z 15 maja 2013 r., 11-27121.

Wyrok ETPC z 23 stycznia 2025 r., skarga 13805/21, H.W. przeciwko Francji.